

به نام خدا

راهنماهای عملی مدیریت کلاس در دوره ابتدایی بر پایه تجربه معلم

مؤلفان :

صدیقه خدادادی موسیری

حسین دانشور

مرضیه خدادادی موسیری

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

chaponashr.ir

iran-pennate.com

سرشناسه : خدادادی موسیقی ، صدیقه ، ۱۳۷۱
عنوان و نام پدیدآورندگان : راهبردهای عملی مدیریت کلاس در دوره ابتدایی بر پایه تجربه معلم / مولفان:
صدیقه خدادادی موسیقی ، حسین دانشور ، مرضیه خدادادی موسیقی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری : ۸۲ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۰۹۷-۰
شناسه افزوده : دانشور ، حسین ، ۱۳۷۱
شناسه افزوده : خدادادی موسیقی ، مرضیه ، ۱۳۷۰
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : راهبردهای عملی مدیریت کلاس در دوره ابتدایی بر پایه تجربه معلم
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : راهبردهای عملی مدیریت کلاس در دوره ابتدایی بر پایه تجربه معلم
مولفان: صدیقه خدادادی موسیقی - حسین دانشور - مرضیه خدادادی موسیقی

ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۴

چاپ : زبرجد

قیمت : ۱۶۵۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۰۹۷-۰

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست

مقدمه	۵
فصل اول: مبانی و اهمیت مدیریت کلاس در دوره ابتدایی	۷
ویژگی های کلاس ابتدایی	۸
تفاوت مدیریت کلاس در دوره ابتدایی با مقاطع بالاتر	۱۰
نقش معلم به عنوان الگوی رفتاری	۱۱
نتیجه گیری فصل اول	۱۲
فصل دوم: چالش های رایج مدیریت کلاس در دبستان	۱۵
پرحرفی و بی نظمی	۱۵
بی توجهی و حواس پرتی	۱۶
دانش آموزان پرتحرک	۱۷
تفاوت سطح یادگیری دانش آموزان	۱۹
نتیجه گیری فصل دوم	۲۱
فصل سوم: راهبردهای پیشگیرانه در مدیریت کلاس	۲۳
ایجاد قوانین ساده و قابل فهم	۲۴
اهمیت شروع قوی در ابتدای سال تحصیلی	۲۶
اهمیت ارتباط عاطفی معلم و دانش آموز	۲۶
دسته بندی و جایگاه دهی دانش آموزان	۲۷
فصل چهارم: راهکارهایی برای کنترل رفتارهای چالش برانگیز	۳۱
استفاده از تقویت مثبت	۳۱
ایجاد وقفه و تغییر فعالیت	۳۳

گفتگو و حل مسئله.....	۳۳
ثبت حضور دوستان در فعالیت گروهی.....	۳۴
مدیریت انرژی و بحث و دعوا.....	۳۴
فصل پنجم: نقش فعالیت‌های آموزشی در مدیریت بهتر کلاس.....	۳۷
تنوع در روش و محیط تدریس.....	۳۷
استفاده از تکنولوژی و منابع آموزشی.....	۳۹
فعالیت‌های کوتاه و هدفمند.....	۳۹
مسئولیت‌های کوچک.....	۴۰
استفاده از بازی‌های آموزشی.....	۴۰
تشویق مناسب و متنوع.....	۴۲
مشارکت دادن دانش آموزان.....	۴۲
فصل ششم: تجربه‌های عملی معلم در کلاس درس.....	۴۵
نمونه موقعیت‌های واقعی.....	۴۵
استفاده از فناوری و ابزارهای نوین.....	۴۷
جمع‌بندی فصل ششم.....	۵۲
فصل هفتم: جمع‌بندی و پیشنهادهای عملی برای معلمان.....	۵۳
نکات کلیدی در مدیریت عملی کلاس.....	۵۳
نکات شناختی در مورد مدیریت کلاسی.....	۶۱
پیشنهادهای عملی برای معلمان.....	۶۳
نتیجه گیری نهایی:.....	۷۹
فهرست منابع.....	۸۱

مقدمه

مدیریت کلاس درس در دوره ابتدایی، به‌ویژه در پایه سوم، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های آموزگاران است. کلاس‌هایی که دانش‌آموزان آن پرانرژی، بازیگوش و سرشار از هیجان هستند و اگر این انرژی به‌درستی هدایت نشود، می‌تواند فضای کلاس را از مسیر اصلی یادگیری خارج کند.

در کلاس اینجانب، متشکل از ۲۲ دانش‌آموز پسر در پایه سوم یکی از دبستان‌های شهرستان فارس، چالش‌هایی همچون: پرحرفی، بی‌قراری، جابه‌جا شدن مداوم، دعوای کوچک، خوردن خوراکی در کلاس، رفت‌وآمدهای مکرر به سرویس بهداشتی و بی‌توجهی به انجام تکالیف، از جمله مسائلی بوده که به‌صورت روزمره با آن‌ها روبه‌رو بوده‌ام.

تجربه نشان داده است که برخوردهای صرفاً دستوری یا تنبیهی نه‌تنها این مشکلات را کاهش نمی‌دهد، بلکه در بسیاری از موارد موجب تشدید آن‌ها می‌شود. به همین دلیل، در طول سال‌های تدریس تلاش کرده‌ام با تکیه بر تجربه، شناخت روحیات دانش‌آموزان و اجرای راهبردهای عملی، فضای کلاس را به‌سمت نظم، آرامش و یادگیری مؤثر هدایت کنم.

هدف از نگارش این کتاب، انتقال مجموعه‌ای از راهبردهای عملی مدیریت کلاس در دوره ابتدایی است که حاصل تجربه مستقیم در کلاس درس بوده و می‌تواند برای آموزگاران، به‌ویژه معلمان پایه‌های ابتدایی، راهگشا باشد.

مطالعات نشان داده: مدیریت کلاس در دوره ابتدایی، نه تنها به کنترل رفتار دانش‌آموزان محدود نمی‌شود، بلکه شامل ایجاد محیطی امن، شاداب و یادگیری‌محور

است. تجربه معلم نشان می‌دهد که کلاس‌هایی که از ابتدا قوانین روشن، ساختار منظم و ارتباط عاطفی مثبت برخوردار هستند، بی‌نظمی و مشکلات رفتاری کمتری دارند و دانش‌آموزان انگیزه بیشتری برای یادگیری نشان می‌دهند. این یافته‌ها با نظریه‌های روانشناسی تربیتی نیز همسو است؛ به طوری که خدري و همکاران بیان می‌کنند که مدیریت مؤثر کلاس، زمینه رشد شناختی، اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان را فراهم می‌کند.^۱

مثال عملی: در یک کلاس سوم ابتدایی، وقتی روز اول سال تحصیلی قوانین کلاس روشن و با مشارکت دانش‌آموزان تعیین شد، رفتارهای پرتحرک دانش‌آموزان بهتر مدیریت شد و محیط کلاس از همان ابتدا انرژی مثبت و مشارکت فعال داشت.

^۱ خدري، عبدالرضا؛ صالحی، مهدی؛ بیگی، هاجر (۱۳۹۸). مدیریت کلاس درس: مبانی نظری و رویکردها. آوای نور.

فصل اول

مبانی و اهمیت مدیریت کلاس در دوره ابتدایی

مدیریت کلاس صرفاً به معنای کنترل سکوت یا جلوگیری از بی‌نظمی نیست، بلکه مجموعه‌ای از مهارت‌ها، نگرش‌ها و رفتارهایی است که معلم برای ایجاد یک محیط یادگیری مؤثر، امن و پویا به کار می‌گیرد. در دوره ابتدایی، مدیریت کلاس اهمیت دوچندان پیدا می‌کند؛ زیرا دانش‌آموزان در این سنین، علاوه بر یادگیری مفاهیم درسی، در حال شکل‌گیری شخصیت، مهارت‌های اجتماعی و عادت‌های رفتاری خود هستند.

در تجربه سال‌های تدریس در دوره ابتدایی به این نتیجه رسیده‌ام که اگر مدیریت کلاس از همان روزهای نخست سال تحصیلی به‌درستی شکل بگیرد، بسیاری از مشکلات رفتاری و آموزشی در ادامه مسیر کاهش می‌یابد. برعکس، اگر شروع سال با بی‌برنامگی و نبود چارچوب مشخص همراه باشد، حتی بهترین روش‌های تدریس هم اثرگذاری لازم را نخواهد داشت.

مدیریت کلاس را می‌توان در سه بُعد اصلی بررسی کرد:

۱. مدیریت رفتار

۲. مدیریت زمان

۳. مدیریت روابط انسانی

هر سه بُعد در کنار هم معنا پیدا می کنند و نبود هر کدام می تواند تعادل کلاس را برهم بزند.

ویژگی های کلاس ابتدایی

کلاس درس در دوره ابتدایی ویژگی هایی دارد که آن را از سایر مقاطع تحصیلی متمایز می کند. دانش آموزان این دوره معمولاً:

انرژی بالا دارند.

تمرکز کوتاه مدت دارند.

نیازمند تحرک هستند.

به تشویق و توجه عاطفی حساس اند.

به الگوگیری از معلم تمایل زیادی دارند.

همین ویژگی ها باعث می شود که مدیریت کلاس در این مقطع بیشتر از آنکه دستوری باشد، نیازمند مهارت ارتباطی و انعطاف پذیری باشد. در کلاس ابتدایی، معلم تنها انتقال دهنده دانش نیست؛ بلکه راهنما، الگو و حتی در بسیاری از موارد تکیه گاه عاطفی دانش آموز محسوب می شود.

یکی از تجربه های مهم من این بوده که هرگاه ارتباط عاطفی با دانش آموزان تقویت شده، میزان بی نظمی و رفتارهای چالش برانگیز به شکل محسوسی کاهش یافته است. این موضوع نشان می دهد که مدیریت کلاس تنها با قانون و تذکر پیش نمی رود، بلکه پایه اصلی آن رابطه سالم میان معلم و دانش آموز است.

مدیریت کلاس درس به معنای ایجاد فضایی امن، منظم و پویا برای یادگیری است؛ فضایی که در آن دانش‌آموزان ضمن حفظ نشاط و انرژی طبیعی خود، بتوانند تمرکز لازم برای یادگیری را نیز داشته باشند.

در دوره ابتدایی، به‌ویژه در کلاس‌های پسرانه، به نظرم مدیریت کلاس صرفاً به کنترل رفتار محدود نمی‌شود، بلکه شامل هدایت انرژی، ایجاد انگیزه و برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان این دوره هنوز مهارت‌های خودکنترلی را به‌طور کامل نیاموخته‌اند و نیاز دارند انرژی خود را به شیوه‌های مثبت تخلیه کنند. اگر معلم این ویژگی‌ها را نادیده بگیرد، کلاس به‌سرعت دچار بی‌نظمی خواهد شد.

در کلاس من که، متشکل از ۲۲ دانش‌آموز پسر پایه سوم دبستان است، چالش‌هایی مانند: پرحرفی، بازیگوشی، بی‌قراری، درگیری‌های کلامی و فیزیکی کوتاه، خوردن خوراکی در کلاس، رفت‌وآمدهای مکرر به سرویس بهداشتی و بی‌توجهی به انجام تکالیف به‌صورت روزمره مشاهده می‌شود. هر یک از این رفتارها نیازمند راهکار متناسب با شرایط دانش‌آموز است و استفاده از یک روش واحد برای همه، نتیجه‌بخش نخواهد بود.

اهمیت مدیریت کلاس در این دوره از آن جهت است که پایه‌های نظم، مسئولیت‌پذیری و احترام به قوانین در همین سال‌ها شکل می‌گیرد. تجربه نشان می‌دهد کلاس‌هایی که از ابتدا با قوانین ساده، شفاف و قابل اجرا اداره می‌شوند، در ادامه مسیر آموزشی با چالش‌های کمتری روبه‌رو خواهند شد. در چنین کلاس‌هایی، دانش‌آموزان به‌تدریج یاد می‌گیرند انرژی خود را در مسیر درست به‌کار بگیرند و نقش خود را به‌عنوان عضو یک جمع بپذیرند.

در مجموع، مدیریت کلاس در دوره ابتدایی ترکیبی از شناخت دانش‌آموزان، تدوین قوانین ساده، استفاده از راهبردهای پیشگیرانه، هدایت انرژی و ایجاد انگیزه است. با به‌کارگیری این اصول، می‌توان فضایی ایجاد کرد که دانش‌آموزان ضمن حفظ نشاط، با تمرکز و آرامش بیشتری یادگیری را تجربه کنند و معلم نیز امکان تدریس مؤثر و هدفمند داشته باشد.

تفاوت مدیریت کلاس در دوره ابتدایی با مقاطع بالاتر

مدیریت کلاس در دوره ابتدایی تفاوت‌های اساسی با مقاطع متوسطه دارد. در دوره‌های بالاتر، دانش‌آموزان تا حدی به خودکنترلی رسیده‌اند و درک بهتری از پیامد رفتارهای خود دارند؛ اما در دوره ابتدایی، بسیاری از رفتارها هیجانی، لحظه‌ای و بدون پیش‌بینی قبلی اتفاق می‌افتد. به همین دلیل، واکنش معلم نیز باید متناسب با این ویژگی‌ها باشد. در مقطع ابتدایی، تذکرات طولانی، بحث‌های منطقی پیچیده یا برخوردهای خشک معمولاً نتیجه مطلوبی ندارد. کودک در این سن بیشتر از آنکه با استدلال‌های رسمی قانع شود، با لحن صمیمی، نگاه مهربان و رفتار قاطع اما آرام معلم هدایت می‌شود. بنابراین مدیریت کلاس در این مقطع ترکیبی از قاطعیت و محبت است.

از سوی دیگر، دانش‌آموز ابتدایی هنوز مهارت‌های اجتماعی را به طور کامل نیاموخته است. رعایت نوبت، گوش دادن فعال، احترام به نظر دیگران و کنترل خشم مهارت‌هایی هستند که باید آموزش داده شوند، نه اینکه صرفاً انتظار داشته باشیم دانش‌آموز آن‌ها را بداند. در نتیجه، مدیریت کلاس در این دوره به معنای آموزش رفتار مناسب نیز هست.

نقش معلم به عنوان الگوی رفتاری

یکی از مهم‌ترین ارکان مدیریت کلاس در دوره ابتدایی، نقش الگویی معلم است. کودکان در این سن به شدت از رفتار بزرگسالان تأثیر می‌پذیرند و بسیاری از واکنش‌های خود را بر اساس رفتار معلم تنظیم می‌کنند.

اگر معلم با آرامش صحبت کند، دانش‌آموزان نیز به تدریج لحن آرام‌تری پیدا می‌کنند. اگر معلم در مواجهه با اشتباهات صبور باشد، دانش‌آموزان نیز یاد می‌گیرند نسبت به خطاهای خود و دیگران انعطاف‌پذیرتر باشند. حتی نحوه ورود معلم به کلاس، طرز ایستادن، تماس چشمی و مدیریت صدا می‌تواند بر فضای کلی کلاس اثرگذار باشد.

در تجربه شخصی‌ام، زمانی که خودم خسته یا مضطرب بوده‌ام، بی‌نظمی کلاس بیشتر شده است. این موضوع به من نشان داد که مدیریت کلاس پیش از آنکه بیرونی باشد، درونی است. معلم باید بتواند هیجانات خود را مدیریت کند تا بتواند رفتار دانش‌آموزان را هدایت نماید.

یکی از نکاتی که در طول سال‌های تدریس به آن رسیده‌ام این است که پیشگیری از بی‌نظمی بسیار ساده‌تر از برخورد با آن پس از وقوع است. وقتی فعالیت‌های آموزشی متنوع، جذاب و متناسب با سطح دانش‌آموزان باشد، فرصت کمتری برای بروز رفتارهای نامناسب باقی می‌ماند.

بخش قابل توجهی از بی‌نظمی‌ها زمانی رخ می‌دهد که دانش‌آموز:

تکلیف را متوجه نشده

احساس بی‌حوصلگی می‌کند

توجه کافی دریافت نکرده

یا فعالیت برای او بیش از حد دشوار یا بیش از حد ساده است

بنابراین مدیریت کلاس ارتباط مستقیم با کیفیت تدریس دارد. هرچه تدریس هدفمندتر و فعال‌تر باشد، مدیریت کلاس نیز آسان‌تر خواهد بود.

نتیجه‌گیری فصل اول

مدیریت کلاس در دوره ابتدایی، ترکیبی است از شناخت دانش‌آموزان، ایجاد قوانین ساده، هدایت انرژی و انگیزه‌بخشی. تجربه نشان می‌دهد که کلاس‌های موفق، کلاس‌هایی هستند که معلم به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه می‌کند و روش‌های منعطف و پیشگیرانه به کار می‌گیرد.

در این فصل آموختیم که:

دانش‌آموزان دوره ابتدایی هنوز مهارت‌های خودکنترلی را کامل ندارند و نیاز به هدایت انرژی و تمرکز دارند.

شناخت تفاوت‌های فردی باعث می‌شود روش‌های مدیریتی دقیق‌تر و مؤثرتر باشد.

ایجاد قوانین ساده، شفاف و قابل اجرا پایه نظم و مسئولیت‌پذیری را در کلاس می‌سازد.

استفاده از راهکارهای پیشگیرانه و انسانی مانند همدلی، تشویق و هدایت انرژی، بهتر از تنبیه صرف عمل می‌کند.

در مجموع، مدیریت کلاس موفق یعنی ایجاد فضایی امن، منظم و پویا که دانش‌آموزان بتوانند با نشاط و تمرکز، یادگیری را تجربه کنند و معلم نیز امکان تدریس مؤثر داشته باشد.

فصل دوم

چالش‌های رایج مدیریت کلاس در دبستان

در کلاس‌های ابتدایی، به‌ویژه در پایه سوم، دانش‌آموزان با ویژگی‌های فردی و رفتاری متنوع روبه‌رو هستند که مدیریت آن‌ها نیازمند صبر، برنامه‌ریزی و انعطاف‌پذیری است. تجربه نشان داده است که شناسایی و پیش‌بینی این چالش‌ها نخستین گام در مدیریت مؤثر کلاس است.

در کلاس من، متشکل از ۲۲ دانش‌آموز، چند گروه کلی از چالش‌ها وجود دارد:

پرحرفی و بی‌نظمی

یکی از رایج‌ترین چالش‌ها در کلاس ابتدایی، پرحرفی دانش‌آموزان است. کودکان در این سن نیاز شدیدی به ابراز وجود و بیان احساسات خود دارند. گاهی صحبت کردن آن‌ها از روی هیجان، گاهی از روی بی‌حوصلگی و گاهی برای جلب توجه اتفاق می‌افتد. اگر معلم تنها با تذکرات پی‌درپی و تند بخواهد این رفتار را کنترل کند، معمولاً نتیجه موقتی خواهد بود. تجربه نشان داده است که مؤثرترین راهکار، ایجاد فرصت‌های مشخص برای صحبت کردن است. برای مثال: تعیین زمان کوتاه برای بیان نظرات استفاده از روش «دست بلند کردن» مشخص کردن نوبت صحبت در کارهای گروهی زمانی که دانش‌آموز بداند فرصت دیده شدن دارد، کمتر تمایل به ایجاد اختلال در جریان درس خواهد داشت.